

Mediální

příloha

Média v pohybu

Kulturní noviny uspořádaly 15. října v Jihlavě konferenci s názvem Dobývání informační pevnosti, aneb zápas o nové pojetí mediálního prostoru. Naší snahou bylo otevřít taková témata, která umožní nahlédnout na média, jejich roli a strukturu z poněkud jiné perspektivy, než je běžné. Dnešní doba je přelomová v tom, že oslabují zavedené vlastnické formy a mechanismy, v nichž doposud média (zvláště ta tištěná) fungovala. Ekonomický propad je provázen dalšími jevy: Negativně působí na poslání médií snaha udržet za každou cenu výnosný trh, pozitiv-

ně působí nutnost redefinovat znovu smysl žurnalistiky pro společnost a hledání nových forem existence médií, a to zejména ve vztahu k občanské společnosti. Z příspěvků, které zazněly na konferenci, chybí na následujících stránkách jeden, který se zabýval rolí veřejnoprávního rozhlasu a pojetí veřejnoprávnosti vůbec. Problematice této mediální kategorie se budeme věnovat v budoucnosti. Nad rámec konferenčních příspěvků zařazujeme esej Petra Schnura o nezávislosti médií, která se s naší tematikou pojí.

-red-

PETR SCHNUR

Mýtus svobodných médií

Perspektiva smysluplné žurnalistiky do budoucna nespočívá jenom v nezávislosti či objektivitě, ale především v autenticitě.

Lidová moudrost praví, že pravého ocenění se věci nebo osoby dočkají tehdy, až je ztratíme. Svobodná, kritická média patří k těm institucím, jejichž roli pro zdraví demokratické společnosti nelze nikdy dostatečně ocenit. Každá politická moc, i ta, která podléhá parlamentní kontrole, je konfrontována s pokusem prosadit vlastní zájmy s pokud možno co nejmenším odporem; nejen opozice, ale často i právního, nebo dokonce ústavněprávního řádu. Někdy více, jindy méně, v tomto směru neexistovaly zlaté časy – příkladů z 60.–80. let bychom našli dostatek. Situace relativně slušně fungující demokratické kontroly moci se začala měnit k horšímu od počátku devadesátých let, kdy se spojily dva společenské trendy. Jednak se ekonomika v rámci procesu s nevinným názvem „globalizace“ začala vyvazovat z národních (společenských) zodpovědností. Zároveň došlo postupným omezováním role státu (země/regionu, města, komuny) v ekonomické a sociální oblasti a předáváním jeho pravomocí nadnárodním institucím k radikálnímu omezení politických kompetencí ve společnosti. Jedním z důsledků (nebo průvodních jevů) tohoto vývoje byla finanční koncentrace spojená s průmyslovou monopolizací a s ní postupující ztráta skutečné plurality ve všech oblastech: ekonomické, politické i mediální. Dominance kvaziekonomické efektivity (rozuměj: absolutizace finančního zisku) nadnárodních kartelů začala rozkládat sociální soudržnost společnosti a její relativní stabilitu, zároveň také posílila konzumní mentalitu na úkor občanské bdělosti.

V tomto prostředí se začalo odvíjet drama pacifikace kritického žurnalistu v rámci etablovaných médií, masových sdělovacích prostředků.

Obecné poznámky k metodice žurnalistu

Politické zpravodajství a analyticko-investigativní žurnalistika mají s empirickými vědami kromě empirismu a imperativu kritického rozumu ještě jednu společnou rovinu, která z výše uvedeného vyplývá. Jejich cílem nemůže být konsenzus, ale pouze vlastní vyhodnocení/závěr analýzy tematizovaného problému. Konsenzus je postaven na kompromisech nebo na koncesích vůči společenským paradigma-
tům, které nemusejí mít empirický charakter a mohou být vytvářeny účelově. Ty spoluutvářejí společenského ducha, který může obsahovat prvky kvazi morálního nátlaku a atmosféru cenzury – tzv. politickou korektnost (viz oddíl Svobodná média a konflikt zájmů).

O vyhodnocení rešerší je možné se přit, podobně jako ve vědě o výsledcích bádání (interpretaci pramenů), konsenzus je ale záležitost politiky, nikoliv žurnalistiky nebo vědy. Odborný konsenzus je možný v následné diskusi o problému samotném, pokud je evidence uvedených faktů natolik jasná, že dokáže nastat interpretační shoda. Konsenzus ve smyslu kompromisu a priori ovšem odporuje metodě žurnalistického (stejně jako vědeckého) bádání.

V případě žurnalistického konsenzu (kompromisu) by se rovina zodpovědnosti přenesla

do politické (komerční) sféry, což je s pojmem svobodné novinářiny neslučitelné. Toto přikázání žurnalistické etiky nelze zaměňovat s nestranností. Každý novinář, každý zpravodajce, komentátor nebo analytik má svůj politický postoj, není tedy žádná „tabula rasa“. Jeho činnost probíhá v rámci strukturalizované osobnosti s vlastní historicitou, složené z několika socializačních a pro publicistickou činnost konstitučních rovin. Ty bychom mohli rozdělit na faktory vnitřní, jako například mentální/psychologická rovina, politická pozice a podobně, a faktory vnější, které by se daly nazvat objektivně daným prostorem pro svobodný žurnalistu. Ten je vyměřován mimo jiné společenskou atmosférou (srovnej uvedenou pasáž o „political correctness“), politickými intencemi a ekonomickými zájmy vydavatele / finančního vlastníka (sponzora), mírou obecně ekonomických tlaků a s nimi spojeným stupněm komercializace dotyčného média.

Objektivita spočívá v metodě

Podle profesora Michaela Hallera, vědeckého ředitele Institutu pro praktický žurnalistu a výzkum komunikace v Lipsku, by kritický žurnalistu měl postupovat takto. Krok první: faktické zpravodajství o tom, co se stalo, a sice s prezentací všech možných dostupných faktů. Krok druhý: výpovědi svědků včetně kritického pohledu na jejich možný „střet zájmů“. Krok třetí: vyhodnocení předchozího na základě co možná nejvyšší nezávislosti a kompetence. Toto metodologické schéma jako by se v masmédiích totálně zhroutilo. Tzv. váleční

zpravodajové velkých médií již nejsou na místě činu, ale jako doprovodná součást intervenčních armád nebo – jako aktuálně v případě Libye – povstaleckých sil. Jejich „informace“ nejsou v podstatě ničím jiným než zprostředkováním válečné propagandy jedné strany, která rozhoduje o tom, co reportér smí vidět a s kým může mluvit. Výpovědi svědků, samozřejmě také pouze jedné strany konfliktu, té „naší“, jsou většinou nejasné, ničím nepodložené, často rozporuplné, bez možnosti ověřit si jejich skutečnou identitu. Dalo by se namítnout, že v okamžiku válečných akcí to patří k věci. Problém je v tom, že tato jednostrannost není vyvážená informacemi z druhé strany. Navíc se podobné informace neprezentují s kritickou distancí, přičemž snaha o verifikaci stále častěji ani neexistuje. Následkem takového postupu se z neurčitých výpovědí dubiózních svědků a nepodložených informací spřátelené strany stává zpravodajství jako takové. V tomto smyslu například vyjádřil ostrou kritiku na adresu Al-Džazíry za její roli v libyjské kauze alžírský politolog Džamel Labidi. Ta podle jeho názoru prostě a jednoduše pasovala neověřené zprávy povstalců na zpravodajství, čímž rozhodující měrou přispěla ke zkruslenému obrazu tamní situace a celého konfliktu. Stejný postup, stejnou „metodu“ zpravodajství, který doprovázel a před veřejností legitimoval útok na Libyi (a se kterým jsme se v roce 1999 setkali ohledně Kosova), můžeme pozorovat v souvislosti s událostmi v Sýrii.

Problém třetího kroku, nebo chceme-li stupně, spočívá v tom, že buď přeskakuje

první dva, které mají jednoduše absenci, a nebo vychází z jejich nekvalitní, neprofesionální a evidentně jednostranné podoby – bez jejich podrobení kritické analýze, kupříkladu srovnávací metodou. Stále častěji jsme rovněž svědky toho, že dotyčným komentátorům a vyhodnocovatelům chybí profesionální kvalifikace a odborná erudice. Za příklad by mohlo sloužit faktické vyloučení kritických hlasů odborných islamistů a arabistů v kauze „911“ z masových médií. Jeden z mnoha spektakulárních příkladů toho, jak kombinace politicko-mocenských tlaků a nepsaného zákona politické korektnosti dokáže potlačit empirickou analýzu a kritický rozum.

Svobodná média a konflikt zájmů

Hloubka a intenzita konfliktu je dána jednak souhrnem uvedených faktorů, jednak mírou kvality v přístupu dotyčné osoby k práci. Na žurnalisty samozřejmě číhají i četná profánní lákadla v podobě finančního výdělků i osobní prestiže, což platí zejména pro etablované, renomované tisk a velké televizní stanice. Jako daň za obojí je nutné zakalkulovat ztrátu osobní i profesionální integrity.

Tato zdánlivě jednoduchá „lidová moudrost“ evokuje otázku, se kterou je konfrontovaný každý, kdo pracuje v mediální branži: vnímáme žurnalistiku jako poslání, nebo jako „job“? V sázce je nejen míra spoluzodpovědnosti za formování veřejného mínění, ale i za to, zda si demokracie zachová substanci občanské participace a schopnost reálné korektury (obnovy).

Na tomto místě je nutné zmínit zásadní problém naší doby: poněkud archaická politicko-/ústavněprávní definice svobodných sdělovacích prostředků, která vychází z jejich konfliktu se státní mocí, nikoliv s finančně potentními vlastníky, kteří jsou navíc součástí nadnárodních ekonomicko-politických kartelů (Murdoch, Bertelsmann a podobně). Dnes snad již nikdo nemůže podlehnout naivní představě, že by média, která se stala integrální ekonomickou a tedy i politickou součástí systému, ve své společenské reflexi překročila rámeček „únosnosti“, který samotný systém vytváří. Otázkou je, jakým způsobem se tyto mantinely stávají.

Omezení kritické analýzy určité kauzy může nejčastěji proběhnout na třech rovinách: zamezením přístupu k informacím/pramenům, cenzurou vydavatele nebo autocenzurou.

První (opět aktuální příklad Libye: i reportéři etablovaných médií si stěžovali – samozřejmě bez jakéhokoliv efektu – na to, že jim povstanci dovoluují vidět jen zlomek reality) a druhé (těžko si lze představit, že by příslušníci nadnárodní oligarchie ve svém tisku dávali prostor fundamentální systémové kritice) ponechme stranou a pohlédme blíže na poslední případ.

Pro autocenzuru je nutné navodit atmosféru buď ekonomického nebo politického tlaku, popřípadě obojí, který se dostaví dvojím způsobem – přímo a nepřímo. Vědomí „ztráty obživy“ představuje ten nejjednodušší, nejsrozumitelnější prostředek k dosažení „zmoudření“ Dona Quijota – novináře. Politický tlak „zvenčí“, většinou zprostředkovaně přes šéfredaktora nebo vedoucího redakce, funguje přes peněženku dotyčného. Pro existenci demokratické politické kultury je ale daleko nebezpečnější na první pohled subtilnější, ale o to efektivnější tlak způsobený obecnými normami takzvané „political correctness“, která vytvoří atmosféru normované veřejné komunikace uvnitř společnosti. Myšlenkové fabriky (Think-Tanks), pěstující punc nezávislosti, „vyrábějí“ politická paradigmat, která působí normativně a zároveň ovlivňují výběr společenských témat. I zde, podobně jako při definici svobodných médií založené na negaci vlivu státu, uniká skutečnost, že tzv. nevládní organizace (NGOs) mají velmi často spletitý, ba dubiozní systém financování a že vlivu na jejich působení lze dosáhnout i personálním obsazením klíčových míst. V případě myšlenkových fabrik je celá záležitost ještě snadnější, neboť není zapotřebí předstírat nadstranickost. V atmosféře devadesátých let se nastupujícímu ultraliberalismu podařilo vsugerovat evropské veřejnosti pojem svobody jako občanova vyhranění proti státu, nebo dokonce permanentní boj proti jeho vlivu. Ve stejném duchu byl svobodný trh definován jako totální absence státu (trh je tam, kde není stát), aniž by byl vyřešen problém jak „rozhodčího“, tak narůstající ekonomické totality stále mocnějších nadnárodních kartelů. Tyto ideologické vulgarismy vytvořily prostor pro kvazilegalizaci nedemokratických, protiprávních aktivit, které se do té doby mohly odehrávat pouze v operativním šeru tajných služeb. Již v roce 1991 si v rozhovoru s The Washington Post liboval Allen Weinstein, zakladatel a první šéf National Endowment for Democracy (NED), agentury

zaměřené na koordinaci aktivit směřujících ke změně režimů v zájmových oblastech, že mnohé z toho, co dělá NED nyní, dělala CIA před pětadvaceti lety v tajnosti.

Iluze nadstranickosti

Zglajchšaltování/unifikace médií tedy může proběhnout jednak v oblasti ekonomické kapitálovou, resp. vlastnickou koncentrací, jednak po psychologické stránce navozením atmosféry „strachu před vlastní kuráží“.

Od počátku devadesátých let jsme svědky vývoje, ve kterém média stihl podobný osud jako veřejné služby: politika je přestala definovat přes jejich původní společenskou funkci a vydala je na pospas „trhu“, ve kterém se navíc relativní rovnováha mezi ekonomickými a společenskými aspekty začala rychle posouvat směrem k absolutizaci zisku. Během tohoto vývoje se média de facto stala součástí „volného trhu bez hranic a omezení“. Komercializace práce a stoupající konzumní mentalita společnosti (nenápadná změna paradigmat s sebou přinesla kromě jiného i trend od občana ke konzumentovi) rovněž velkou měrou umožnily účinnou pacifikaci kritického žurnalistiky.

V této souvislosti je nutné uvést jeden velmi důležitý aspekt v přístupu k hodnocení žurnalistické práce. Problémem není jasný politický profil jednotlivých periodik, ten patří k zásadám názorového pluralismu, ale naopak údajná nadstranickost, jejímž cílem je sugerovat čtenáři iluzi objektivity, vítězství racionality nad ideologií. Důsledek tohoto (sebe)klamu je mainstreamová bezkonfliktnost a aranžmá s mocí.

Obroušení hran vlastního jedinečného žurnalistického profilu má na mediální kulturu stejný dopad jako ztráta autenticity levice, konzervatismu i liberalismu na politickou kulturu evropského kontinentu. Devadesátá léta dala výrazu „politický střed“ jiný obsah. Zatímco od padesátých do osmdesátých let tento terminus vyjadřoval široký demokratický konsenzus ohledně vzájemné podmíněnosti sociálních a politických práv, po rozpadu východního bloku se abdikovalo na zdánlivě neotřesitelnou zásadu, že skutečná demokracie není možná bez sociální rovnováhy společnosti. Ve stejném duchu se politika vzdala nároku na demokratickou kontrolu mediálního prostředí.

Hledat praktická východiska z této situace nebude jednoduchou záležitostí. Ekonomická

moc a politický vliv nadnárodních mediálních koncernů neklesají, ba naopak, a tak je i nadále nutné počítat s informačním monopolem koalici angažovaných v budoucích válkách. Určitou protiváhu proti této přesile by mohl vytvořit jedině státní podpora nezávislých médií, bohužel i zde je trend spíše opačný – jeho demokratická kontrola selhává. Za příklad mohou sloužit plány britské vlády na privatizaci veřejnoprávní BBC. Zbývá iniciativa k svépomoci, ale právě tam, kde nechybí entuziasmus, většinou nejsou peníze. I ve Velké Británii je v chodu proces, který se snaží vytvořit co nejlepší podmínky pro mediální monokulturu. Vedle postupné demontáže BBC je zavíráno stále více redakcí lokálních novin. Propuštění žurnalisté jedněch z nich, v Port Talbot (Wales) patřících koncernu Trinity Mirror, založili kooperativu, se kterou chtějí i nadále provozovat místní zpravodajství. Jeden z jejich spoluzakladatelů, Ken Smith, je ovšem realista a ví, že takové iniciativy nemají prostředky, o které by se mohly v boji proti nadvládě velkých mediálních koncernů opřít. Jediným trvalým východiskem by podle něj bylo vyjmutí médií z rukou obřích kartelů, které mediální prostor kontrolují.

Zápas o autenticitu

Boj za kvalitní a nezávislou žurnalistiku je zároveň zápasem za demokracii. Každé opravdu svobodné médium (v rámci této úvahy jen na okraj: existenci klasického, nezávislého tisku nelze právě v dnešní době dostatečně ocenit!) je obrovským přínosem k tvorbě demokratické politické kultury. Každý originální pohled na problémy našeho světa, podložený fundovanou analýzou, zvyšuje imunitu občanů proti totalizujícím tendencím, které ve třetím tisíciletí používají jiných, komplexních a mnohdy subtilnějších mocenských mechanismů než trendy dvacátého století a které se vymykají klasickeým historickým vzorcům. Právě v tom spočívá jejich efektivita. Abychom je rozpoznali a dokázali popsat, nesmí být média nejen spoutaná ekonomicky, ale musí se i vnitřně osvobodit z klece politické korektnosti. Bez odvahy k autenticitě vlastního slova nebude ani svobodných médií.

Petr Schnur (1957) je historik, religionista a sociální psycholog. Žije v Hannoveru.

JIŘÍ PLOCEK

Alternativy mediálního světa: družstva

Jsme na konci jedné epochy. Vydavatelské korporace byly po desetiletí obchodně prosperujícími společnostmi, které financovaly žurnalistiku. S nástupem internetu a bezplatným přístupem k informacím se poměry začaly dramaticky měnit. Proměňuje se i samo existenční paradigma pro média a je nutno znovu jasně definovat, komu a proč vlastně mají sloužit. Mediální družstva jsou součástí této transformace.

S klesajícím prodaným nákladem tištěných médií (a tedy i dopadem na velký vzorek obyvatelstva) klesá i objem reklamy, což je hlavní zdroj zisku pro vydavatele. Reklamními službami na nezpлатněných zpravodajských portálech se nedaří kompenzovat tyto ztráty. Začínají se množit pokusy o postupné zplátnění mediálního webového prostoru. Zatím se neví, kam se vývoj posune.

To, co popisují, se týká mediálního světa, který funguje na principu pouze obchodním – motorem jeho existence je tah za ziskem. Noviny jsou tu proto, aby pro své majitele především vydělávaly. Pokud nesly hodně, byly peníze i na kvalitní žurnalistiku. Luxus, s nímž novináři a publicisté připravovali v německých vyhlášených titulech svoje příspěvky v sedmdesátých a osmdesátých letech, patří dnes do říše pohádek. Vydavatelské korporace vydělávají stále méně, bulvarizuje se obsah, aby přitáhl co

nejvíce čtenářů (konzumentů), a šetří se. Ze všeho nejdříve na kvalitní žurnalistice. Prioritou totiž není obsah a společensko-politická role média, nýbrž pouhá ekonomika.

V dlouhodobější perspektivě pocítuje občan, jenž se alespoň trochu zajímá o společenské dění, tento vývoj jako selhání médií, jež ohrožuje samu podstatu demokracie. A na tom nic nezmění ani práce těch dobrých a kvalitních žurnalistů a publicistů, kteří ve velkých, kapitálem provozovaných médiích ještě zůstali. Poselství jejich práce zaniká v přebytku zbytečných informací, v narůstající povrchnosti a relativizaci hodnot, kde jediným funkčním principem zůstává pouze prvoplánová čtenářská atraktivita. V mediálním světě stejně jako ve společnosti roste skepse, popřípadě neskrývaný cynismus.

Proti tomuto celkovému a mohutnému pohybu se vynořují kompenzační aktivity. Jsou spojeny s emancipací občanské společnosti, která

začíná pocítovat zhoubné důsledky vlivu nekontrolovaných velkých korporací a dalších struktur na politiku. Ta se stává zcela netransparentní mimo jiné právě kvůli úbytku kvalitní a nezávislé žurnalistiky. Sami žurnalisté si to uvědomují a začínají vážně diskutovat o poslání a budoucnosti své profese. Na dubnovém mediálním kongresu v Berlíně, který uspořádal berlínský družstevní deník *taz.die tageszeitung* ve spolupráci s týdeníkem *Freitag* a za podpory listů *The Guardian* a *Le Monde Diplomatique*, prohlásil při jedné z panelových diskusí významný německý investigativní novinář Hans Leyendecker (*Süddeutsche Zeitung*), že před deseti lety by pro něj bylo nepředstavitelné potkat se a diskutovat na jednom pódiu s novinářem z týdeníku *Spiegel* (dnes profesorem žurnalistiky Michaelem Hallem – pozn. aut.) nebo představitelem Nové americké levice (profesorem Kolumbijské univerzity Toddem Gitlinem – pozn. aut.), a to vše pod

organizací *taz*. A jestli se na něčem tyto rozdílné osobnosti shodly, tak na odpovědi na otázku, komu vlastně má žurnalistika sloužit? – Veřejnosti. Pokud je tedy někde klíč pro další vývoj nezávislých médií, tak v nalezení funkčního vztahu k veřejnosti.

Pionýři angažované žurnalistiky: družstvo taz

Tento kompenzační vývoj nezačal ovšem v posledních letech. Můžeme jej sledovat v Německu již od poloviny sedmdesátých let. V době „Německého podzimu“ v roce 1977, v ovzduší po teroristických akcích RAF, kdy média začala podléhat vládním interpretacím a začal být omezován svobodný tok informací (analogicky jako z údajných „bezpečnostních důvodů“ vzrostl stupeň utajování po 11. září 2001 – jistým strukturám se to velmi hodilo), přišla levice s projektem *taz*. S projektem angažovaného

žurnalistu, vzdorujícího těmto tlakům. V průběhu dalšího roku vzniklo ve třiceti německých městech 390 aktivistických skupin, které začaly vytvářet předběžné čtenářské podloží pro nové noviny. 17. dubna roku 1979 začaly noviny *taz* vycházet jako deník, který se vyhranil na odporu proti atomové energii, na solidaritě s osvobozenecy hnutím ve třetím světě, na solidaritě s protitotalitním hnutím v socialistických státech sovětského bloku. Přestože měl od začátku radikálně levicovou orientaci (dnes je posunut více ke středu), stál blízko německým Zeleným, což trvá dodnes. Deník fungoval v ekonomicky velmi úsporném režimu, ale dařilo se mu získávat nové čtenáře například v době černobylské havárie, o níž přinášel podrobné informace, zatímco ostatní média pod tlakem jaderné lobby celou věc bagatelizovala. Po pádu berlínské zdi a komunistického režimu zavravoral i *taz*, který se částečně opíral o vyrovnávací dotace Západního Berlína. Ve velké finanční krizi se rozhodlo o třech cestách:

1. Nechat vstoupit velkého investora.
2. Zůstat absolutně nezávislý za každou cenu, tedy i za cenu propuštění velké části zaměstnanců a další existence ve značně omezených podmínkách.
3. Vytvořit velké družstvo a apelovat na čtenáře, aby se podíleli na existenčním zajištění svých oblíbených novin a stali se členy družstva.

Po dramatických diskusích byla zvolena třetí cesta, která se nakonec ukázala jako nejlepší. Vyžadovala ovšem také určitou změnu filosofie novin směrem k větší otevřenosti vůči čtenářstvu. K větší demokracii. Družstvo *taz* vzniklo tedy 1991 a v prvním roce zhruba dva tisíce čtenářů zachránilo svými vklady noviny z krize. V roce 2011 přesáhl počet členů družstva (minimální vklad je 500 eur) jedenáct tisíc. Ekonomická úspornost je však znakem existence *taz* od počátku po dnešek, přičemž povaha tohoto mediálního družstva se liší od běžného výrobního družstva, založeného na svépomoci a snaze především o hospodářský zisk. Každý nový družstevník si hned v úvodní informaci o družstvu přečte následující řádky:

Družstvo „taz“ je angažované společenství. Kdo se na něm podílí, sledává politický úžitek důležitější než finanční zisk. Neboť investice do „taz“ je současně také angažováním za svobodu tisku.

Družstvo *taz* je symbolický případ, který je uznáván jako příkladný nejen v Německu.

Tam existuje i další družstevní periodikum, deník *Die junge Welt* (v současnosti podporován 1165 členy družstva), který vznikl v roce 1995 z krachujícího zprivatizovaného dříve známého východoněmeckého periodika. Nový vydavatel – družstvo – se rozhodl vymezit jasnou politickou linii novin: jsou levicové, marxisticky orientované, nadregionální, s velkým podílem hlouběji pojatých informativních textů a analýz. Vycházejí denně v rozsahu šestnácti stran a o víkendech s přílohou.

Družstvo *taz* si je vědomo své nezastupitelné role a ideového poselství, jímž je svoboda tisku, služba občanské společnosti a kritika neprůhledné moci a kapitálových struktur. Vedle nadace Panter, která vznikla z kampaně mezi členy družstva a podporuje mladou nezávislou žurnalistiku formou stáží a dílen, pořádá *taz* nejrůznější akce, například onen výše zmíněný kongres. Jádrem kongresu byla témata, která se zabývala změnou paradigmatu mediálního světa a rolí žurnalistiky vůbec. Některé panely byly věnovány alternativním vydavatelským formám, tak jak se vynořují z potřeb emancipující se občanské společnosti. Jde o nejrůznější komunitní média a pak o vydavatelská družstva.

Mediální družstva mimo Německo

Švédské družstvo *Fria Tidningar* vydává několik novin a časopisů, víceméně lokálně a regionálně zaměřených. Vzniklo v roce 2001 z přesvědčení zakladatelů, že ve Švédsku jsou stávající média jednostranná a ovlivněna koncentrací

vlastnictví. Družstevníci jsou současně zaměstnanci a mají stejný plat bez ohledu na pracovní pozici. Záměrem byl lokální a regionální záběr, proto vznikl nejdříve týdeník *Stockholms Fria Tidning* a poté v roce 2004 jeho odnož v Göteborgu a ještě postupně pět dalších titulů. *Stockholms Fria Tidning* má nejvyšší prodaný náklad, kolem pěti tisíc. Z týdeníku přešel na dva dny v týdnu a plánuje pětidenní vydávání. Noviny mohou být objednány k bezplatnému zaslání a pak existují odstupňované platby na principu solidarity. Družstvo má sedmáct členů, je tedy především podporováno solidárními čtenáři.

Švýcarský družstevní týdeník *Wochenzeitung* (zkratka *WOZ*) je po *taz* druhým nejdéle existujícím mediálním podnikem svého druhu. Je levicového zaměření a byl založen roku 1981. Redakce nemá od roku 2005 šéfredaktora, ale jen vedení, které má především organizační úlohu, neurčuje obsah a je po určitém období znovu voleno. V roce 2010 prodával *WOZ* zhruba 14,5 tisíce výtisků, i když počet čtenářů je větší – odhadem přes sto tisíc. Členové družstva jsou jeho zaměstnanci. V roce 2005 jich bylo zhruba padesát. Kromě toho existuje čtenářská nadace ProWOZ, která financuje družstvo. S *taz* spolupracuje od roku 1995 na vydávání německé verze *Le Monde Diplomatique*.

Družstvem je i italský deník *il manifesto*, který se sám prezentuje jako komunistický, avšak není spojen s žádnou stranou. Původně periodikum ortodoxních komunistů se vymezovalo vůči velkému stranickému deníku *L'Unità*. Doba se ovšem změnila, *il manifesto* se posunul ke středu a je považován za vtípné, publicisticky

svěží médium. Je taktéž podobně jako *taz* aktivistický, informuje o nejrůznějších akcích – naposledy o organizaci demonstrací proti vládním reformám – a vydává italskou přílohu *Le Monde Diplomatique*. Denní prodaný náklad se blíží pětadvaceti tisícům.

V Uruguayi, zemi, která má zhruba 3,5 milionu obyvatel, vznikly před pěti lety noviny *La Diaria*. První rok byl zápasem o přežití, ale pak se situace zlepšila a dnes prodávají zhruba 7 400 výtisků každý den od pondělí do pátku. A náklad stále roste. Největší deník prodá kolem deseti tisíc, *La Diaria* je zhruba na třetím místě. Témata: společenská solidarita, sociální otázky, genderové problémy, levicové názory, environmentální otázky. Noviny tvoří především mladí žurnalisté, v čemž je i jejich specifikum. Členové družstva jsou současně zaměstnanci novin. Družstvo je závislé na čtenářích více než *taz*. Čtenáři mají asociaci, v níž volí svého „ombudsmana“. Ten je placený z jejich peněz, nikoli z peněz družstva, a projednává s šéfredaktorem podněty čtenářů a připomínky k obsahu.

V tureckém Istanbulu existuje družstevní, levicově orientovaný deník *Bir Gün*, který vznikl v roce 2004. V současnosti je denní prodaný náklad mezi šesti a sedmi tisíci výtisků. Družstvo má tři tisíce členů.

Kritická reflexe role médií ve společensko-politickém vývoji je záležitostí, jež nabývá na důležitosti a intenzitě. Na Taiwanu jsem se setkal s iniciativou Campaign for Media Reform, kterou iniciuje skupina intelektuálů kolem taipejských univerzit. Jejím základem je konstatování, že média za posledních dvacet let, kdy se

politický systém na Taiwanu začal demokratizovat, selhala. Místo tříbení kvality demokracie a společenské reflexe přispívají média v honbě za prvoplánovou atraktivitou k destrukci hodnot. Tito lidé, kteří vydávají časopis zatím jen několikrát do roka, přemýšlejí o tom, jak svou vydavatelskou misi institucionálně zpevnit, a velkým vzorem je jim právě *taz*.

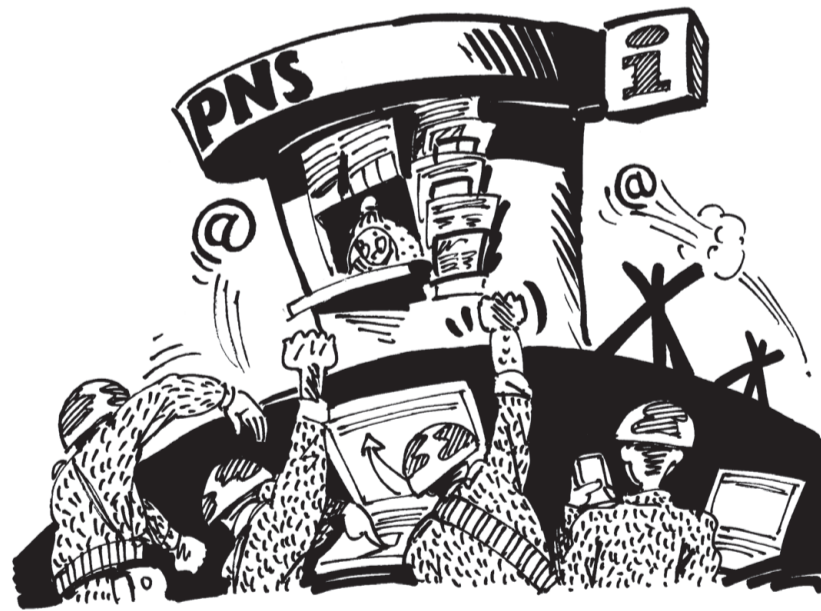
V souvislosti s probíhajícími změnami ve struktuře mediálního světa chci uvést skutečnost, že ve Švédsku je podle ústavního práva na pluralitu názorů zavedena praxe, že každé noviny, které přesáhnou hranici patnácti set předplatitelů (to jest, reprezentují určitou relevantní skupinu obyvatel) a existují po určitou stanovenou dobu (tedy není to účelový jednorázový projekt), dostávají státní dotaci. Ta je jim odňata poté, co přesáhnou daný horní limit předplatitelů, kdy se předpokládá, že už jsou ekonomicky stabilizované. V rámci Evropské unie svolala 11. října komisařka Evropské komise Neelie Kroesová skupinu na vysoké úrovni, která by měla vydávat do budoucna doporučení ohledně respektování, ochrany, podpory a propagace svobody a pluralismu médií v Evropě. Komise vyzývá skupinu, aby vypracovala analýzu v oblastech omezení svobody médií politickými zásahy, omezení nezávislosti médií obchodními či soukromými zásahy, otázky koncentrace vlastnictví médií a jejich důsledky pro svobodu a pluralismus médií a nezávislost novinářů a tak dále. Tento pohyb „shora“ je plně komplementární s děním „zespoda“. Uvidíme, nakolik bude důsledný a jestli nezůstane jenom prázdňným, formalistickým aktem. Švédsko by tu mohlo být příkladem pro ostatní.

VÁCLAV UMLAUF

Dobývání informační pevnosti

Následující text byl inspirací pro téma konference Kulturních novin a přednáška Václava Umlaufa se nesla v jeho duchu. Proto jej otiskujeme v téměř nezměněné podobě z webu www.umlaufoviny.com, kde vyšel 28. července 2011.

Článek *Vláda strachu a ekonomické mýty* vyšel na našem webu www.umlaufoviny.com 12. července 2011. Převzala jej některá nezávislá média jako *Outsider Media*, *Politika*, *Čtu si* a další. Objevila se živá diskuse, protože mnozí byli překvapeni, že republikáni způsobili historicky největší dluh v USA a naopak demokraté téměř vždy šetřili. Článek navíc boural další dva mýty: že zadlužení způsobily sociální a podpůrné programy, popřípadě ekonomická krize 2010. Pro jistotu cituji závěr článku, protože je důležitý: „A teď k tomu podstatnému. Proč já mám utrácet čas tím, že kompiluji a komentuji tyto zdroje z internetu? Proč to neudělají ekonomové a pisatelé, kteří jsou placeni za ekonomické rozborů?“ Toho se mnozí diskutující chytli a začali se na internetových fórech ptát, proč se jim vědomě zamlčovala jasná ekonomická fakta doložená exaktními statistikami. A vyhledávač Google tohle všechno vesele indexoval, protože žije z reklam klikáním na webové stránky. A ejhle, píše se den 27. července 2011 a v masovkách trvale pochlebujících neoliberalní ekonomice se objevil revoluční článek: *Který americký prezident nejvíce přispěl k obrovskému dluhu? Nejrychleji rostl za Bushe*. Pochopitelně, necitovali ani nás, ani námi uvedenou Wikipedii. Ani nezmínili, jistě z cituplných důvodů, další dva pravcové mýty, které jsem odmítl pomocí amerických statistik citovaných mimo jiné i pravcovým deníkem *Washington Post*. Sehnali si jiné zdroje, je jich dost. Jistě, neoliberalní mantra snižování daní těm nejbohatším musí zůstat nedotčena, mimo jiné i kvůli vlastnické struktuře českých médií. (...) A nyní k podstatnému, jako obvykle.

Realita nezávislých webů

Klikáním na web se demokracie neudrží, dokonce ani nezávislá média. My totiž nemáme reklamu a na nás vydělává pouze Google. Výsledek? Pokud přímo nepodpoříte nezávislé weby a jejich činnost, nebudete mít nezávislý tisk. A ten závislý tisk přestane nepohodlné články publikovat, protože jej do toho nebude nikdo tlačit. Mrkněte se na starší článek o Dantově pekle českého žurnalistu (www.umlaufoviny.com, 5. června 2011). A hezky si jej zadejte do Googlu nebo Seznamu, ať nám stoupne statistika vyhledávání. Nás totiž neplatí ani vláda, ani partaje, ani firmy, protože mocní si manipulují veřejné mínění tam, kde to jde jednoduše a přímo: přes vlastníky médií, přes platy šéfredaktorů a novinářů, přes příjmy ze skryté a z otevřené reklamy.

Nemáme velký vliv, co se týče čtenářů (roční průměr 2010 je 450 za den). Ale máme radost z toho, že si nás čtou přemýšliví lidé. Každý placený mediální vrtičkovost (anglicky: *spin-doctor*) ví, že tato skupina lidí zásadně ovlivňuje veřejné mínění a musí být nějak zlánařena do mediální manipulace. Ta se ovšem dělá mnohem obtížněji, pokud klíčový vzorek populace začne klikat jinam. Tím logicky posune těžiště informačního toku také jinam. Pokud je věc vážná, velké weby na ni musí nějak reagovat, aby otupily ostří kritiky a zavedly debatu právě tam, kam by podle názoru jejich chlebodárců měla být zavedena. Jako Česká televize, která nynější rozkrádačku zdravotnictví přes staronové Julínkovy zákony prodala veřejnosti přes úplně novou možnost mít slepeckého psa v nemocnici. Nadšenci se toho rádi

chtnou. Slepého někdy viděl každý a psa nejspíš také. Zato zdravotní reformu neviděl nikdo, ale všichni ji uvidíme zhruba za rok na výplatní pásce, a hlavně v nemocnici a v lékárně. Z tohoto hlediska považujeme za klíčovou rubriku Analýzy, kde vycházejí delší věci. Nejsou sice tolik čtené, ale jejich ohlas je značný, viz kauza „Zdravotnictví“, „Progla“, „Budišov“, „Neofašismus“ atd. To víme z mailů čtenářů, kteří znají skutečný stav věcí a nikde jinde si nemohli přečíst, jak věci doopravdy jsou. Placený či uplacený zájem médií zprostředkovává jiné vidění světa než neplacený občan.

Dost mi vadí, že mnozí slušní a významní blogeři dávají systematicky své příspěvky na úplně zprofanovaná média jako iDNES, Lidovky nebo částečně zprofanovaná média jako Aktuálně. Chápu je, že chtějí být čtení, ale v jejich případě to fakt není problém. Zaujal mne pozitivně Jiří Pehe, který jako první přešel na aktivistický a nezávislý web Deník Referendum, i když svůj blog na Aktuálně nezrušil a blogy z Referenda tam přetiskuje. Tak poslouchajte, dámy a pánové. Co kdybychom založili jako nezávislí komentátoři a blogeři čistý blogový web podle různých kategorií a tam spojili své síly? Modelem může být známý *Project syndicate*, který jistě čtete. A tím bychom donutili všechny oficiální vrtichovosty, aby nás poslušně citovali a tak nám dělali reklamu! Takto vyděláváme reklamou jim a sami z toho nemáme (kromě čtenosti) vůbec nic. A co je horší: hloupě přispíváme k nezasloužené pověsti typu „nejdůvěryhodnější zpravodajský portál na českém internetu“. Zatímco aktivisté často bojují proti sobě, mediální demagogové se už dávno zařídili podle Marxova Komunistického manifestu a dnes ovládají asi 97 % české mediální scény.

Proč nezávislé weby?

Potřebujeme nezávislou platformu pro případný krach demokracie. U nás jsme se rozhodli prostřednictvím svých volených zástupců pro neoliberální ekonomiku, v níž asi

2 % obyvatelstva získala ohromnou ekonomickou moc a politický vliv přes nakoupené partaje a poslance. Podobně jako v USA, ale tam je občanská společnost na úplně jiné úrovni. V Česku už není problém naoko držet demokracii prostřednictvím partajních kumpánů a přitom nás zadlužit na smrt tím, že tato skupina si privatizací pojišť dominantní vliv na důchody, na zdravotnictví a na školství. Zbytek republiky, včetně placených a veřejnoprávních médií, už mají prakticky v kapse. Ale zmíněné tři pilíře solidárních a kolektivních sociálních jistot budou až do konce tohoto roku ještě veřejnoprávní. Po jejich zákonné privatizaci už budeme poddaní nových vlastníků anonymní akciovky „Česko, a. s.“. Omezené ručení budou mít občané, zisk akcionáři s anonymními akciemi na doručitele. Něco podobného už přece zavedl Klaus a Kožený, Gross, Paroubek a další nekonečná řada po dvacet let stejných lidovládů. A co je důležité: tvto ekonomické volby byly dán už

v roce 1995, kdy ekonomiku drželo pět set lidí, kteří ovládali kuponové fondy. Viz recenzi knihy Miloše Picka *Vyznání národohospodáře* na www.umlaufoviny.com. Prosím, nebuďte líní a vyhledejte si článek z vaší IP adresy třeba na Googlu nebo Seznamu, už víte proč.

Ekonomové podrobení u nás vládnoucí neoliberální ideologii vytvořili systém záměrného ideologického lhaní a ekonomického dogmatismu, který vinou občanské lhostejnosti trvá dodnes. Lidi se k veřejným věcem chovají, jako by měli kolektivního Alzheimerera. Že Franta kradl jako poslanec? Nevádí, je to roztomilý chlapík. Zvolíme ho znovu, ať si zase nakrade. Beztak ho už vyhodili ze tří zaměstnání pro neschopnost, drobné krádeže a velké tunely; od toho je přece politika, aby takové lidi zaměstnala, normálně by neměl šanci. Že nám socani a ódesáci, popřípadě jejich nastrčená sdružení, zase udělali v obci či v kraji oposmlouvu? Nevádí, zvolíme je znovu, mv už isme zvkklí na ieicch udělování koncesí ze

společného majetku. A když „to“ celé zprivatizují a rozkradou (navíc už zcela legálně, přes Sněmovnu a zaplacení z našich daní!), aspoň nás už nebudou otravovat. A média tento stav dezinformace v zájmu privilegované skupiny tvoří jako druhou přirozenost, mnohým novinářům to už ani nedojde. Stačí se podívat na české info kolem šíleného norského střelce. Apatičtí a otupení občané pak pod vlivem šikovných médií volí stále stejné partaje a o veřejné věci se vůbec nezajímají, kromě nadávání. A to jim placená média ráda umožní přes komentáře pod tzv. „kritickými“ články. Ať pára z papíráku někam uniká. Jen když lidi nejdou na ulici nebo nedejbože nezačnou myslet občansky a konstruktivně. A občanské iniciativy řeší hlavně komunální věci. Je to stejné, jako když na baráku láskyplně opravujete okna a leštíte kliky. Jenže mezitím vámi zvolení poslanci v Parlamentu či na radnici odhlasovali jeho prodej, třeba pro nějakého Bakalu.

Kudy dál?

Pokusme se tedy vytvořit občanský portál a blogový web, kde budeme mít hlavní slovo naší vlastní občanskou aktivitou, tj. přemýšlením a názorovým psaním. A navíc si tím vyděláme na politickou činnost, která je pořád svobodná: částečně a prozatím. Nebo chtejme aspoň dárcovské SMS na společné číslo občanských iniciativ, kde bude variabilní symbol pro každou registrovanou aktivitu nebo občanské sdružení. Sedsněte si a popřemýšlejte. Co udělá většina národa, když jí řeknou jako v Maďarsku, že je vše vytunelováno? Nebude se náhodou hledat silný vůdce, aby byly znovu k mání za akční cenu psí konzervy z Číny? S demokracií bude vymalováno jedna dvě. Bez psích konzerv (a přidejte dlouhý nákupní seznam) přece nelze žít důstojným způsobem. Nebo snad ano?

Václav Umlauf (1960) je filosof, teolog, katolický kněz, jezuita a provozovatel portálu www.umlaufoviny.com.

Aby byla nabídka čteny pro lidi alespoň tak pestrá jako žrádla pro psy. Foto www.walkfido.com

JAN MÁJÍČEK

Média a občanský aktivismus

Text je shrnutím dosavadních zkušeností aktivistů s mediálním provozem, a to na základě dvou případů, z nichž jeden je ukončený, Iniciativa Ne základnám, a druhý stále živý, Iniciativa ProAlt.

Začněme obecně: Pro komunikaci na jakékoli téma je důležité nastavit rámec, ve kterém se bude debata, mediální prezentace odehrávat. Takový rámec tu vždycky nějak je. Je tím, co Ernesto Laclau nazývá „diskursem“: souborem norem, hodnocení a vůbec epistemologickým rámcem. V rámci diskursu funguje podle Laclaua tzv. řetězec ekvivalencí. Jedná se o řadu určitých pojmů, které odkazují jeden na druhý nikoli nějakým logickým vyplýváním, ale tím, že jsou ideologicky položeny vedle sebe. Tak například můžeme učinit řetězec ekvivalencí z „Shakespeare – divadlo – kultura – dobré“. Zejména poslední normativní „dobré“ je důležité, protože nastavuje normy společenského uvažování o tématech. Když tedy použijí nelaclauovskou terminologii, jde o to, aby rámec odpovídal tomu, co a jak chceme komunikovat, a aby se stal obecným.

Přejmenovat situaci

V případě Iniciativa Ne základnám jsme měli unikátní podmínky. Po volbách v květnu 2006 nastala patová situace. Byla ustavena jednobarevná vláda ODS, která vládla bez mandátu necelých třicet dní a až na začátku roku 2007 mohl tehdejší premiér Topolánek oznámit oficiální jednání o umístění radarové základny v České republice. Jenže mezitím, od července 2006, už pracovala Iniciativa Ne základnám. Naše argumentace stála na třech dokola opakovaných tezích: a) teze demokracie: vládní strany o tomto záměru neinformovaly své voliče, nemají tak právo rozhodnout; b) americká zahraniční politika je destruktivní a vede na Guantanámo a Abú Ghrajb; c) už žádná cizí vojska: argument principiální, zahraničněpolitický a historický.

Kdybychom aplikovali řetězec ekvivalencí, tak řetězec „zahraniční politika USA – svoboda – demokracie – dobré pro ČR“ byl změněn na „zahraniční politika USA – porušování mezinárodního práva – mučení – nebezpečí – špatné pro ČR“. Místo toho, abychom reagovali na vládou nastavený rámec, v kterém je jen velmi obtížné vyhrát, protože by platil původní řetězec ekvivalencí, musela vláda a všichni zastánci radaru reagovat na náš rámec. Jeho zastánci museli dokazovat prospěšnost zahraniční politiky USA a omlouvat její zločiny v Iráku a Afghánistánu.

Na druhém příkladu Iniciativa ProAlt je vidět, o co složitější je naše situace. Hlavní pojem, o který se vede boj, jsou „reformy“ – ty jsou „nezbytné a nutné“ a bez nich se dostaneme „do Řecka“. Když si odmyslíte právě ten rámec, do kterého jsou jednotlivé části výroku zasazeny, nemohl by nikdo větu složenou z těchto pojmů vůbec smysluplně vyslovit. Jen si to představte: „Bez reformem se dostaneme do Řecka.“ Kdo a kde by tohle proboha mohl smysluplně říci? Jenže „reformy“ znamenají ekonomické změny v nastavení a redistribuci bohatství a „dostaneme se do Řecka“ znamená, že se dostaneme do stejných ekonomických potíží jako v Řecku. Přesně o význam těchto a dalších pojmů se vede soubor. Například tím, že se reformy přeznačí, tak jako to bylo v případě Ne základnám se zahraniční politikou USA, z „nezbytných a nutných“ na „asociální a nespravedlivé“, nebo že místo „vládních reformem“ se důsledně používá pojem „vládní škrtky“, které jsou opět „asociální a nespravedlivé“ nebo „nepromyšlené a škodlivé“.

Nejen nezávislá, ale i aktivistická média

Když se podíváme na metodologii aktivistické práce s médii, tak kromě prvotního předpokladu, že vaše téma musí být zajímavé

nebo se stát zajímavým, platí dvě věci: musíte o sobě dávat vědět a musíte být kreativní ve svém veřejném vyjádření. Kromě tradičních demonstrací se náramně osvědčují nejrůznější happeningy: ať už je to divadelní představení, fingované stěhování vládních představitelů, rozdávání složenek, či blokády budov a cest. Důležité je to, aby měla média nějaký jasný, výstižný obrazek. To souvisí s vizualizací „protestních nástrojů“. Výborné jsou například značky „STOP“ nebo výrazná hlava premiéra Nečase (Greenpeace).

Na závěr pár slov o nezávislých nebo ne-mainstreamových médiích a aktivismu. V České republice máme řadu jak tištěných – Kulturní a Literární noviny, Nový prostor, A2 –, tak internetových – Deník Referendum nebo Britské listy. Tato média poskytují prostor pro zprávy o nejrůznějších kampaních a protestech, často je redakční politika v souladu s názory aktivistů. Zkrátka tato média jsou do jisté míry hlasem protestních hnutí i přesto, že se snaží udržet si odstup od té či oné kauzy.

Zvláštní skupinou jsou pak aktivistická média. Iniciativa Ne základnám se snažila vydávat a vydala asi tři čísla svého bulletinu. Já jsem součástí redakce časopisu Solidarita, který se programově vymezuje jako aktivistický časopis – chceme totiž intervenovat do protestních hnutí. Role takovýchto médií je pro každé hnutí velmi důležitá, protože se v těchto periodikách artikuluje požadavky hnutí a na jejich stránkách se vede debata s lidmi v hnutí i mimo něj. Dobývání mediálního prostoru je dnes stejnou součástí aktivismu jako rozdávání letáků nebo sběr podpisů pod petici.

Jan Májíček (1984) je aktivista a redaktor časopisu Solidarita.

JIŘÍ ZAJÍC

Vnitřní předpoklady mediální výchovy

Motto:
Lidé vědí, co by měli,
ale nejsou toho schopní.

Úvahy o médiích se většinou zabývají jejich vlastními problémy – fungováním, slabinami, či silnými stránkami. Zapomíná se přitom často, že proti médiu stojí svéprávný partner (čtenář, posluchač, divák), jehož výchovu lze zásadním způsobem přispět k proměně mediálního světa.

O nezbytnosti mediální výchovy – jak dětí, tak dospělých – se všeobecně nepochybuje. Naopak, mediální gramotnost je „průřezovým tématem“, které je povinnou součástí rámcových vzdělávacích programů všech škol. Jenže... I když odhlédneme od toho, že je velkým problémem, kdo vůbec je dnes schopný mediální výchovu učit, tak skutečný efekt takové výchovy předpokládá situaci, která ve skutečnosti příliš neodpovídá reálnému stavu většiny dětí ani dospělých.

Pro pochopení závažnosti úkolu, který by bylo nutné řešit, aby mediální výchova opravdu přinášela potřebné plody, může posloužit situace týkající se toho, co by lidé u nás chtěli (tedy hlavně od druhých), o čem tvrdí, že je důležité – a jak potom sami jednají. Pro ilustraci postačí tři výsledky výzkumů Centra pro výzkum veřejného mínění:

Dlouhodobě se na prvních místech umísťují položky *Mít přátele, se kterými si rozumím, Žít ve spokojené rodině, Pomáhat své rodině a přátelům, Žít v hezkém a zdravém životním prostředí*. Tohle všechno si přeje více než 90 % lidí u nás. Trvale od roku 1990 (a jistě i před ním). Jak ale vypadá skutečnost? Většina rodin se rozpadá (podle posledních údajů je to už 63 %), lidé mají skutečných přátel velmi málo (většinou jen známé a v lepším případě kamarády) a o životní prostředí se aktivně stará malá menšina. Podobně nejvíce našim lidem vadí u druhých *lhaní, prohanost, faleš, neupřímnost*. Když se ale jedná o vlastní situaci, pak naprostá většina lidí za příliš velké provinění nepokládá, pokud lze ve vlastní prospěch. Daleko závažnější jim připadá řízení pod mírným vlivem alkoholu nebo žit z podpory a nehledat práci.

Zkrátka jedna věc je, něco pokládat za správné, dokonce to i chtít uskutečňovat, ale druhá je, být skutečně schopný tyhle své představy a ideály naplňovat. A tu se ukazuje, že zejména pro lidi naší západní civilizace je tu velká propast. Jsou už řadu desítek let vychovávaní k tomu, aby si vlastně vůbec nevytvořili předpoklady (duchovní, duševní či tělesné), které jsou nutné k sebepřekonávání, bez něhož k žádnému skutečnému naplňování těch skvělých ideálů dojít nemůže. A velmi podobně je tomu i u mediální výchovy: aby vůbec měla šanci přinést nějaké ovoce, musí být na straně příjemců mediálního působení splněny určité nutné předpoklady. A těm se nyní budu věnovat.

1. Dostatek vnitřní svobody: schopnost říct NE

Před časem zveřejnila výzkumná agentura Median, že *život bez televize si nedovedou představit tři pětiny Čechů. Rozhodně by bez ní nevydržela pětina lidí*. Tedy mezi dospělými máme kolem jednoho a čtvrt milionu televizních „závisláků“. A další miliony k tomu spějí plnou parou. Mezi dětmi pak nedávný výzkum

našeho pracoviště Národního institutu dětí a mládeže (NIDM) ukázal, že *pouze 11 % dětí si dovede svůj život představit jak bez televize, tak bez internetu*.

Je jasné, že pokud je člověk do této míry závislý na televizi či dalších mediálních produktech, je otrokem své závislosti a v podstatě konzumuje cokoli. Takovému člověku je pak zbytečné vykládat o tom, jak by se měl vůči médiím chovat.

2. Smysl pro pravdivost: schopnost si vybírat a schopnost kritického hodnocení

Naše současná západní společnost prožívá hlubokou krizi důvěry k pravdě. V podstatě se s pravdou ani nepočítá – byť by naprostá většina lidí chtěla, aby druzí byli vůči nim pravdiví. Sami však takový závazek přijmout nechtějí. Již citovaný výzkum NIDM kladl dětem (6–15 let) také otázky týkající se právě této tematiky. Ukázalo se, že jen polovina dětí je přesvědčena, že jejich maminka vždycky mluví pravdu (a to ještě hlavní zásluhu na tom mají děti z mladších ročníků), tatínkové dopadli ještě hůř. A o učitelích si to myslí ani ne třetina dětí. Jak se sami pak dívají na své lhaní, dobře ukázaly rozhovory ve focusových skupinkách, které byly součástí kvalitativní části výzkumu. Tady je několik reprezentativních vyjádření žáků ve věku 13–15 let:

- Nad'a: Já si taky myslím, že by se to nemělo, ale někdy i musí.
- Jolana: Já myslím, že každý z nás lhal, že je zbytečně říkat, že je to špatná věc. Asi se v určitých situacích musí.
- Katka: Někdy se to hodí, ale je to špatně.
- Šimon: Já si myslím, že na tom není nic špatného. Proč ne? Když se na to přijde, tak je to blbý.

Ve společnosti, kde se automaticky předpokládá, že mě druzí budou chtít obelhat, kde „každý má svou pravdu“ a žádná „skutečná“ pravda neexistuje, těžko hledat oporu pro schopnost odlišit skutečnost od klamu. Jaképak „kritické hodnocení mediálního sdělení“, když všechno naše poznání je „tak nějak na vodě“, na nic se nedá spolehnout. Jak poznat, čemu důvěřovat, a čemu ne? Co má opravdovou hodnotu, a co je jen náhražka, která se tváří jako originál?

Většina lidí u nás má „jasno“, jak ukazuje **tabulka 1** z posledního výzkumu CVVM v říjnu 2011 (podobné výsledky jsou ale dlouhodobé).

Tabulka 1: Důvěra vybraným institucím veřejného života (v %)

	rozhodně důvěřuje	spíše důvěřuje	spíše nedůvěřuje	rozhodně nedůvěřuje	neví	D/N
rádiu	9	58	24	5	4	67/29
televizi	9	49	33	7	2	58/40
internetu	9	44	24	8	15	53/32
armádě	9	44	24	11	12	53/35
policii	6	45	38	9	2	51/47
tisku	7	44	35	12	2	51/47
soudům	7	38	37	14	4	45/51
bankám	4	38	34	17	7	42/51
odborům	8	33	28	14	17	41/42
nezisk. org.	6	35	28	14	17	41/42
církvím	7	22	28	29	14	29/57

3. Žít v dotyku s realitou: schopnost oprávněně důvěřovat i nedůvěřovat

O většině skutečností, které tvoří naši běžnou „komunikační agendu“, víme jen prostřednictvím médií. Ukázalo se dokonce, že běžně české

dítě ani neví, jak vypadá kos. Jsou dokonce děti, které si myslí, že kráva je modrořalová – protože tak vypadá kráva na obalu čokolády Milka. Přitom bez osobní zkušenosti je naše poznání zoufale zranitelné. Člověk by měl aspoň o tom, co je pro jeho život opravdu důležité, mít mediálně nezprostředkovanou zkušenost (vezměme si jen, jak by to dopadlo s politikou, kdyby si lidé osvojili opravdu toto pravidlo).

Mediální zpracování obrazu reality přitom může klamat mnoha způsoby. Přehledně je uvádí tento výčet:

- Klamání titulkem
- Klamání popiskem obrázku
- Zneužívání expertů
- Dezinterpretace
- „Dobře informovaný zdroj“
- Předpojatost
- Změna kontextu
- Dezinformace
- Záměrná fabulace
- Vytěšňování témat

Bylo by ovšem omylem se domnívat, že až na záměrnou fabulaci se těchto „faulů“ dopouštějí redaktori úmyslně. V drtivé většině jde o důsledek dvojího: jejich nevdělanosti a velkého časového tlaku, pod nímž pracují (zejména redaktori „rychlých“ médií hlavního proudu). Situaci trefně shrnul Bernard Goldberg, dlouholetý komentátor nejsledovanější televizní stanice Spojených států CBS, v knize *Jak novináři manipulují*, kterou napsal poté, co ho kvůli jednomu kritickému komentáři do vlastních řad z CBS vyhodili: „Problém je v tom, že mnoho televizních reportérů často neví, co si o té či oné otázce má myslet, pokud si to nepřečtou v novinách jako New York Times nebo Washington Post. V našich poměrech by pouze musel uvést TV Nova a MF DNES.“

4. Preferovat vztahy a personální hodnoty: nezústat sám

Individualismus západní společnosti vhání lidi do malých neviditelných vězení vlastního ega, v nichž jsou neustále nuceni k tomu, aby zaplašili vlastní prázdnotu. Známý sociolog polského původu Zygmunt Bauman to v knize *Globalizace a její důsledky pro člověka* popsal velmi sugestivně: „Étos této společnosti vyhláší: ‚Cítíš-li se špatně, konzumuj!‘ Samozřejmě, že to nemusí být jídlo, co způsobí, že se budeme ‚cítit uvnitř šťastní‘, jak o tom zpívají Beatles. Hltavost je cesta ke spáse – konzumuj a měj

nespokojenosti. Vnádila nutící přesunout pozornost musí toto podezření potvrzovat a zároveň nabízet z jejich nespokojenosti východisko: ‚Myslíš, že jsi viděl všechno? Ještě jsi neviděl vůbec nic!‘“

Proto je existenciálně nezbytné, aby člověk vstupoval do skutečných vztahů typu Já-Ty (v Buberově smyslu). Na rozdíl od těch, kteří za rozhodující síly světa pokládají neosobní mechanismy (at' *neviditelné ruky* trhu či jiné *síly ženoucí*), ví moc dobře současný personalismus, že člověk je bytost vztahům otevřená a teprve jejich naplňováním se dosahuje skutečného lidství. Je příznačné, že každá totalita směřovala v první řadě proti společenstvím, proti živým lidským vazbám. Odpor proti občanské společnosti je ve svém jádru téhož rodu. Zná jen *jednotlivého občana a stát*. Takový jednotlivec je ovšem říčkou nejen pro síly ekonomické a politické, ale v první řadě pro média.

5. Umět se soustředit: porozumět informační hodnotě

Učitelé si dnes houfně stěžují, že se děti nejsou schopné při vyučování na nic soustředit. Neustále někde těkají, vymýšlejí různé hlouposti, hrají si s něčím. O mnoho lépe na tom ale nejsou ani dospělí. Běžně se v médiích předpokládá, že příspěvek delší než dvě a půl minuty je už nad síly většiny posluchačů či diváků. Onen „běh“ za konzumem zážitků, o němž hovořil Bauman, nachází svůj jasný odraz i v dnešním mediálním působení: „Mnoho občanů má za to, že se mohou seriózně informovat tak, že budou pohodlně usazeni na kanapi ve svém salonu na obrazovce sledovat senzační kaskádu událostí založených často na silných, násilných a spektakulárních obrazech.“

Což je naprostý omyl. A to ze tří důvodů: v první řadě proto, že televizní noviny strukturované jako nějaká fikce nejsou udělány k tomu, aby informovaly, nýbrž k tomu, aby bavily. (...) Za druhé proto, že rychlý sled krátkých a roztržitých zpráv vytváří dvojí negativní účinek, a to přeinformovanost a dezinformovanost (příliš mnoho zpráv a současně příliš málo času věnovaného každé z nich). A za třetí proto, že chtít se informovat bez vynaložení úsilí je iluzí. Informovat se unavuje, a to je cena, kterou občan platí za právo inteligentně se podílet na demokratickém životě.“ (Ignacio Ramonet: *Tyranie médií*)

6. Dobře hospodařit s časem a být tvořivý: nenudit se

Další vnitřní podmínka je na první pohled samozřejmá. Ale v praxi se ukazuje, že lidí skutečně schopných dobře hospodařit s vlastním časem je praneprátně. Lidé se to totiž běžně vůbec neucí.

7. Mít zdroj naděje: důvěřovat ve smysl svého života i ve smysl dějin

Ta poslední podmínka je v jistém smyslu nejdůležitější. Říká nám, proč by se vlastně měl člověk vůbec o něco snažit. Tedy i proč by se vůbec měl starat o to, aby nebyl mediálním analfabetem.

Jiří Zajíc (1951) byl v letech 1990–2001 redaktorem ČRo, členem Rady ČT, analytikem úřadu RRTV a dnes pracuje v Národním institutu dětí a mládeže.

Šest let osudů „královských dětí“ v dopisech

Vědomí citlivého člověka vždy reaguje zjitřeným ohlasem, dostane-li se mu sdělení o útrapách jiných. A protože skutečné lidské osudy nezřídka převyšují i fabulace zběhlých literátů, ještě více svírají naši mysl.

JAN DOČEKAL

Německý spisovatel Reinhard Kaiser (1950) vydražil v květnu 1991 na filatelistické aukci dopisy Rudolfa Kaufmanna Ingeborg Magnussonové z let 1935–1939. Bezděky získal příběh lásky, který ho ohromil. Na podkladě dopisů napsal skutečný příběh s názvem *Královské děti* (vypůjčil si jej ze staré německé balady vyprávěné Theodorem Fontanem: „dvě královské děti potkala velká láska / nemohly k sobě / přes hlubokou vodu nevedla ani lávka“). Vše podřídil dikci silného příběhu tekoucího z dopisů v časové úseče. Vykonal ryzí práci zprostředkovatele neobyčejného svědectví.

Třináct společných dnů a balíček dopisů

Rudolf Kaufmann, geolog, doktor přírodních věd z Königsbergu (Královec), metropole Východního Pruska, a pojišťovací úřednice Ingeborg Magnussonová ze Stockholmu se poprvé setkali v létě 1935 v italské Boloni. On šestadvacetiletý, ona o dva roky starší. Padli si do oka. Pak i do duše. Byly jim dopřány dva společné dny. Dál byli odkázáni na dopisy. Jeho se zachovaly. Její ne.

V říjnu 1935 spolu strávily pět dnů ve Stockholmu. Navrácen domů Kaufmann píše: „...byli [jsme] jedno tělo a jedna duše. Skutečně muž a žena...“ Na Vánoce přijela Magnussonová do Německa. Šest blažených dnů prožili na samotě u Neuhausu v Duryňském lese. Nevěděli, že žádné další podobné dny už mít nebudou.

Tři roky v káznici

Kaufmann byl Žid, vyznáním evangelík. Magnussonová napsal v jednom dopise z roku 1936: „...Hodně o tom přemýšlím, protože

východisko pro svůj život spatřuji v židovství. Je to starý, předurčený osud a ten na mě dnes doléhá...“.

Nové setkání plánovali na srpen 1936. Ale Kaufmann byl 1. srpna zatčen v Coburgu za porušení paragrafu o ochraně krve a německé cti. Měl pohlavní styk s mladou arijskou vdovou. Ji propustili, on byl odsouzen ke třem létům káznice a ztrátě občanských práv na pět let. Ingeborg mu nevěru prominula. Napsal jí: „...A až budeme spolu, už nikdy se NESMÍME odloučit...“.

1. září 1939 vpádl wehrmacht do Polska, začala světová válka. Postavila se do cesty všemu normálnímu, všemu lidskému. Kaufmann, propuštěný o dvanáct dnů později z káznice, prchá do litevského Kaunasu.

Nikde slitování

V červnu 1940 cítí, že dál už není s to v sobě posilovat naději na společný život s Ingeborg. Píše: „...Doufám, má milá, že beze mě najdeš alespoň skromné štěstí...“. V říjnu se poprvé zmiňuje o Ilse. V prosinci o tom, že se vzali. Poslední dopis do Stockholmu je datován 23. dubna 1941.

Před polovinou devadesátých let minulého století Kaiser našel ve Stockholmu Grétu Magnussonovou, sestru Ingeborg Magnussonové. Řekla mu, že Kaufmanna v Litvě zavraždili Němci a že Ingeborg, nikdy neprovdaná, zemřela v roce 1972 ve věku šedesáti pěti let. Osudy se vyplnily. Nikde slitování.

Reinhard Kaiser: Královské děti. Z němčiny přeložila Erika Bezdíčková, vydal Jiří Brauner, Kartuziánské nakladatelství, Brno 2011, 79 stran.

Jan Dočekal (1943) je historik umění a výtvarník.

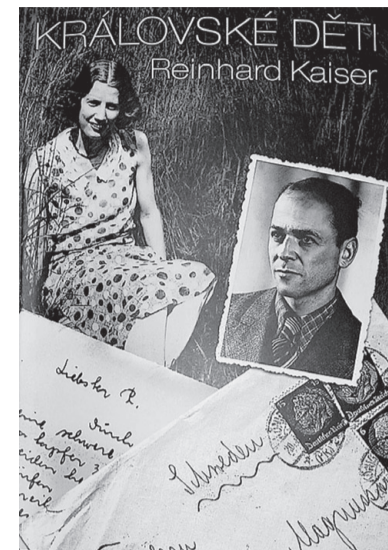
Tři otázky pro Eriku Bezdíčkovou

S knihou Reinharda Kaisera jste se poprvé setkala na knižním veletrhu v Lipsku. Tehdy se začal odvíjet mezcíčas, na jehož konci je vydání překladu. Jaké byly jeho okolnosti?

Uběhly čtyři roky, než jsem mohla začít s překladem. O vydání projevil zájem šéf knižní redakce Mladé fronty. Knihu, již jsem získala v Lipsku, nakonec ztratil. Nebyla k dohledání, ztratil se i samotný šéfredaktor. Pak trvalo další tři roky, než jsem náhodou objevila nabídku *Královských dětí* v časopise vídeňské židovské obce. Potom už šlo vše hladce. Nakladatel, s nímž spolupracuji, se ochotně ujal vydání. Předtím však probíhala zdlouhavá jednání s renomovaným německým nakladatelstvím Schöffling, které vlastní autorská práva.

Jde-li o román, překladatel si pravděpodobně může dovolit umírněnou volnost, ale při překladu osobních dopisů, jejichž forma je často bezprostřední, je jistě podmínkou co největší přesnost převodu.

Příběh dvou mladých lidí, kteří se setkali ve špatné době na pěkném místě, mě od začátku fascinoval. S dějem jsem se dokázala identifikovat, protože se odehrává ve třicátých letech minulého století, kdy došlo k pronásledování Židů a posléze k druhé světové válce. A to je téma, kterým se dlouho zabývám. Bezprostřední vztah jsem získala k autorovi, Reinhardu Kaiserovi, který se příběhu věnoval několik let. Prapočátkem byla jeho filatelistická vášeň. Na aukci získal známky i s obálkami, ve kterých byly dopisy. Léta pak bádala o minulosti protagonistů příběhu. Z milostného vztahu se vyklubalo drama, které končí iako detektivka.

Je to čtení poutavé, jehož hrdinové nic nepředstírají, odráží lidské lásky i slabosti. Dopisy jsem přečetla nescetněkrát, abych se dokázala vcítit do nitra pisatele.

Nacistické pronásledování Židů jste bolestně zažila. Loni vám vyšla kniha vzpomínek *Moje dlouhé mlčení* (Kartuziánské nakladatelství, Brno 2010). Němci zavraždění Rudolf Kaufmann z *Královských dětí* vám proto jistě byl blízký. Do jaké míry může překladatel žít myšlenkami literárního díla, když se ho týkají naléhavěji než většina čtenářů?

S hrdinou knihy, Rudolfem Kaufmannem, jsem prožívala jeho osud krůček po krůčku. Chvillemi jsem nechápala jeho váhání, které vyústilo v emigraci do Litvy, jež se mu nakonec stala osudovou zemí. Je to příběh z doby, kterou jsem prožívala jako dítě. Nescetně se mně vryla do paměti. Proto jsem po prvním přečtení *Královských dětí* věděla, že bych knihu chtěla zprostředkovat českým čtenářům. Poté, co Česká televize uvedla dokument Olgy Sommerové *Sedm světél* a vyšla má autobiografie *Moje dlouhé mlčení*, často se setkávám na autogramiádách a autorských čteních s mladými lidmi. Téma holocaustu a anabáze evropských Židů během druhé světové války je zajímavé víc, než jsem tušila. Jako jedna z nemnoha přeživších šoa jim vyprávím o době, na jejímž konci zůstalo šest milionů zavražděných Židů. Cítím povinnost vyprávět jménem těch, kteří již nemohou vydat svědectví.

Připravil JAN DOČEKAL.

Dva výjevy z dějin litevských Židů: příchod okupantů do Kaunasu 1941 a odhalení pomníku obětí holocaustu v roce 1989. Foto www.sovietjewry.org

Anketa Kulturních novin: Která kniha vás v roce 2011 nejvíce zaujala a proč?

Ludvík Běťák
psychoterapeut a klinický psycholog

Aleš Palán: *Kdo chodí tmami* (Torst 2004) – nesmírně potěšlivý rozhovor s Danielem a Jiřím, syny Bohuslava Reynka, plný ryzí, neokázalé, poetické a statečné člověčiny. **Nasim Nicholas Taleb:** *Černá labuť* (Paseka 2011) – provokující a kontroverzní pokusy a ukázky, jak ještě jinak rozumět a prakticky čelit krizi, jak slepá teorie a rozumářské „expertování“ narazí na své hranice, jak se vyplácí nepohrbitvat „nepravděpodobné“ možnosti a obnovovat kontakt s tím, co nás přesahuje. **Rob Prece:** *Moudrost nedokonalosti* (DharmaGaia 2009) – inspirující a střídavá naděje v propojení spirituální a psychoterapeutické cesty – ukazuje i smysl návratu k výjimečným „okamžikům, kdy věcem ponecháváme volný průběh“, k „tichým, klidným odmlkám smrti“.

Jiří Guth
ekolog

Pro chvíle řečneme sváteční to je *Kopí Dona Quijota* od **Erazima Koháka** (*Ježek 2010*). Ono se řekne – v podtitulu – „vybrané přednášky, studie a publicistické články“, ale já tam kromě jiného našel další hromadu podnětů k přemýšlení, jaký by vlastně svět mohl a měl být. Což je otázka, jejíž naléhavost roste se společenským napětím a vůlí po změnách v posledních měsících. Pro každodenní život mohu doporučit *Dobu jedovou* od **Anny Strunecké** a **Jiřího Patočky**. Žádný povrchní alarmismus, ale vědecké rozborů nebo alespoň rešerše nejrůznějších zdravotních rizik soudobé civilizace. Angažovaná věda v nejlepší smyslu slova. Až v roce 2011 jsem jaksi pro sebe objevil **Sylvii Plathovou**. Především prostřednictvím její slavné sbírky *Ariel* (překlad Jana Zábrany vyšel v Mladé frontě poprvé v roce 1984 – tou dobou už v Československu nebyla žádná Biafra ducha, ale to jen na okraj), ale i *Nočních tanců* (*dvójazyčný výbor sestavil Tomáš Hrách, Argo 2002*), a smím-li vybočit za hranice literatury, tedy i životopisného filmu *Sylvia* (režie *Christine Jeffsová, 2003*).

Josef Holcman
spisovatel a soudce

Gumový betlém zlínského autora **Jaroslava Kovandy** a *Hrstka osudů Jiřího Dunděry*. Ta první je románem nejen o Zlíně, ale i moravské vesnici u Kyjova – Archlebově. Básnivé vidění světa a nikoliv černobílě, jak je žádáno médii a čtenáři Blesků. Kovanda napsal navíc román rytimizovaný, který dobře vystavěl: druhá polovina nabírá tempo, u kterého cítíte, že pokud knihu odložíte, tak budete ošizeni o emoce, se kterými to autor umí; je ovšem realista. Ukazuje, jak to dvacáté století bylo divné, staví na kontrastech a historických paradoxech. Ne nadarmo se tato sága ocitla v nominacích na Škvoreckého cenu. Přestože je regionálně poměrně úzce zaměřena, tak můj osobní region valaškoslovácký přesahuje. Mám rád tyto knihy málo známých autorů, kteří píšou příkovaní ke svému místu narození, dětství a mládí. Pomáhají tak opatrovat naši neoficiální generační paměť. K nim patří i lékař a historik Jiří Dunděra, který popsal, jakoby mimoděk, na osudech několika desítek výjimečných osobností Kyjovska i historii Československa a jeho neuralgických bodů jako Mnichov, válka a odboj, kolektivizace vesnice, srpnová okupace roku 1968 i normalizace. Navíc je popis neobyčejných životů prodchnut úctou k tomuto kraji pod Stražovjákem a obdivem k jeho tvořivosti. Vytvořil literaturu, v níž nechybí napětí, ale která bude (a už je) historickým pramenem.

Dokázal potlačit osobní pocity (oba jeho rodiče byli za války popraveni) a podívat se na naši nedávnou historii s odstupem a racionálně.

Petr Holman
literární historik, editor

Kromě toho, co jsem naznačil už v anketě Lidových novin Kniha roku 2011 (**William Shakespeare:** *Dílo. Academia 2011*; **Pavel Chalupa:** *Bohuslav Reynek (1892–1971). Arbor Vitae 2011*, **Pavel Myslín:** *František Bílek a kniha. Arbor vitae 2011*), by jistě bylo možné jmenovat i několik dalších:

Například druhý svazek *Písní krátkých Jana Jeníka rytíře z Bratřic Jiřího Traxlera* (*Etnologický ústav Akademie věd České republiky a Nová tiskárna Pelhřimov 2010*; první svazek 1999), který tak pokračuje v přípravě dlouhodobého a velezáslužného vydávání sběratelského díla autora sice ceněného, avšak prozatím známého jen určitému nevelkému okruhu zájemců. Prozatím tedy dva rozsáhlé, kriticky připravené svazky (591+712 stran, varianty, notové záznamy a podobně) přináší další nové vhledy do rytířova díla.

Další kniha, která si už za více než dvacet let rozhodně stačila získat pozornost, je rozšířená a doplněná vydání původně samizdatové edice (a rovněž prvního vydání z roku 1992) *Sebedudy a jiné texty z let 1966–1987* člena The Plastic People of the Universe **Vratislava Brabence** (*Kalich 2010*) v uspořádání a redakci Martina Machovce, známého mj. i jako pravidelného editora textů undergroundových autorů (Egon Bondy, Milan Koch, Fanda Pánek, Zuzana „Zazi“ Kuzmová, Quido Machulka, ať tu jako příklad uvedeme jen některé). Kaleidoskop prolínajících se originálních esejů, básnických textů, lyrické prózy i fragmentů dopisů jako barvitá „kronika života v undergroundovém ghettu 70. a 80. let“ je pozoruhodný rovněž svou začasté experimentální formou.

Václav Hořejší
imunolog a vysokoškolský pedagog

Stanislav Komárek: *Ochlupení bližní. Zvířata v kulturních kontextech*. Brilantně a neobyčejně vtipně napsaná knížka. Myslím, že má potenciál stát se světovým bestsellerem. **Josef Beránek:** *Hovory s Petrem Kolářem*. Jezuitu Petra Koláře obdivuji již mnoho let pro jeho schopnost otevřeně, inteligentně a srozumitelně mluvit o základních otázkách křesťanství. Jeho životní příběh je obdivuhodný. **Richard Dawkins:** *The Greatest Show on Earth*. Skvělé panorama biologické evoluce v podání jednoho z nejvýznamnějších evolučních biologů a vynikajícího literáta.

Petr Kersch
pedagog a spisovatel

Zaujal mne sborník přednášek z konference, kterou organizovala Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická k příležitosti 20. výročí svého založení v rámci Technické univerzity v Liberci. Konference se konala 22. 10. 2010 na téma *Demokracie jako hodnota a problém*, sborník vyšel tiskem v březnu 2011. Už jenom skutečnost, že zmíněný ústřední námět konference byl projednáván na půdě technické univerzity, stojí za pozornost. Ještě větším překvapením pro čtenáře tohoto sborníku jsou věcné, inspirativní a srozumitelné přednášky, které byly na konferenci proslaveny. Pro ilustraci cituji aspoň některé názvy přednášek:

Napětí ve vztahu mezi kapitalismem a demokracií (Martin Brabec, katedra filosofie, TU, Liberec), *Podstata totalitní zkušenosti a její současný význam* (Milan Valach, PedF,

Masarykova univerzita, Brno), *Pojetí jedince a společnosti v totalitě a demokracii* (Petr Vošeň, katedra filosofie, FF, Univerzita Palackého, Olomouc).

Ve sborníku mne také zaujalo od autorů přednášek bohaté a přesné citování pramenů; v dnešních publikačních poměrech pozoruhodné.

Erazim Kohák
filosof

Zaujalo mě jich několik, nejvíce však **Martin Putna, Václav Havel:** *Duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. (*Knihovna Václava Havla 2011*) a **Martin T. Zikmund, Petr Pithart:** *Ptám se, tedy jsem* (*Portál, 2010*). Nabízí intimní portrét dvou mužů, od kterých jsem si před dvaceti lety mnoho sliboval. Jejich selhání (v jednom případě) a porážka (v druhém) mají podobnou příčinu – lidsky tak pochopitelné anti-levicové zaslepení postkomunistických let. To jim navzdory jejich osobní velikosti znemožnilo najít širokou podporu politického středu a ponechalo je v osamění před nástupem dnešní mafiánsko-kapitalistické pravice. Jejich příběh se čte jako řecká tragédie – a bohužel je to příběh naší společnosti za posledních dvacet let. Jiskry naděje jsem našel poněkud paradoxně ve třetí knize, jejímž autorem je nedávno zesnulý **Miloš Pick:** *Naděje se vzdát neumím* (*Doplněk 2010*).

Pavel Kotrla
šéfredaktor literárního časopisu Texty

Pokud omezím okruh letos přečtených knih jen na ty letos vydané, pak nejvíc mne asi zaujal *Jiný život* švédského spisovatele **Per Olova Enquista** (*Host*). Autobiografie nemám příliš v oblibě, neboť inflace tohoto žánru je brutální, ale na tuto jsem se těšil. Dá se číst jako paměti, dá se číst i jako román. Nevím, jestli máme automaticky spojen v podvědomí sever s chladem, nicméně při četbě knihy se mi objevoval. Snad v souvislosti s autorovým nahlédem a skutečností, že příběh je psán erformou, tedy z pozice nezaujatého pozorovatele. Touha úspěšného mezinárodního sportovce, kterým byl, po místech na stupni vítězů se odrazí i v literární tvorbě a zarputilosti, se kterou za vytýčeným cílem směřuje.

Příznačný je pocit jakési zvláštní neúčastnosti, se kterým je Enquist konfrontován v okamžiku dějinných událostí. Poprvé v Mnichově, při teroristickém útoku na izraelské olympijské sportovce, podruhé pak v listopadu 1989 v Praze při sametové revoluci. Minimálně dvakrát se tak nachází v bodech zlomu a zdá se, že není nic víc než pozorovatelem. Jen jakoby mimoděk se zmiňuje o událostech, kterým by jiní autoři věnovali mnohé stránky (můj syn si při hře vypíchl oko). Sonda je však zaváděna pěkně hluboko a nenechává stranou nepřijemná témata. Dětsví v rodině, kde chyběl otec. Jméno po mrtvém bratrovi. Detaily z protestantského venkova, který se od toho českého v mnohém liší – je zajímavé, že v Enquistově rodném kraji působili československá kazatelé. Alkohol. Enquist není jednoduchým autorem a ve čtenáři zanechává řadu otázek. Už jen proto stojí za přečtení.

Jaroslav Kovanda
sochař, malíř a spisovatel

Z úst některých dnešních politruků se o „soci-ku“ můžete dozvědět leccos. Kdo ale věří na objektivní pravdu, mohl by docela ocenit, že ne všichni lidé žili tehdy v „zeměnkách“, anebo stáli ve frontách na vložky. Že nevyházely jenom spisy Leninka a Stalinka... (Omlouvám

se za předchozí machu.) Ale že jsme tehdy četli i skvělé knížky, jako například *Geparda*, kterou napsal lingvista **Giuseppe Tomasi di Lampedusa**. Napsal, umřel, rok po jeho smrti v roce 1958 byla jeho jediná knížka vydána v Itálii, v roce 1963 byla už přeložena a vydána i v československém „sociku“. A mnou po dlouhých 48 letech přečtena znovu, a jak paměť sahá, se stejným zážitkem. Akorát teď víc rýpavě, a sice: jak je tato krása spáchána? Pomocí oxymoronů = protimluvů, viz věta předchozí (z řeckého oxys „ostrý“ + moros „tupý“, ó internete!), pomocí vět hlučných a barevných (popisujících různé zvukové efekty, anebo zbarvení), pomocí střídání rytmu, pomocí desítek dalších stylistických fint, takže každý odstavec krasavec. Žádná počítačová rozhuda. A to jsme teprve u formy; a když přidáte hluboký empatický vhled do tehdejší kolem roku 1860 popisované Sicílie a autorovy umně použité historické znalosti, tak i vy, kteří se v konstituci Itálie moc nevyznáte, kteří v té době lítáte jak mucha v hrnku, jste oslněni. Ostatně i autor předmluvy **Louis Aragon** tvrdí, že je to snad největší román do těch dob v Itálii stvořený, a ne-li první, tak hned druhý za **Manzoniho Snoubenci**.

Petr Král
básník, překladatel a publicista

Jaromír Zemina: *Via artis, via vitae* (Torst). Jak naznačuje název, jde o knihu o výtvarném umění, převážně českém, kde se autorovy odborné znalosti nerozlučně spojují s jeho osobními prožitky a s hluboce důvěrným vztahem k tvůrcům i dílům, o nichž píše. Těmi jsou jak velcí klasici, tak méně známí tvůrci, kniha je tichou a diskretní lekcí opravdové kulturnosti a múzičnosti, která v současném světě působí jako návrat k prameni živé vody.

Petr Motýl
prokletý básník, publicista a překladatel

Neuvěřitelný Paolo je zpátky! Starý dobrý Pavel Řezníček, nevyčerpatelný a stále znovu oslňující! Jeho nová sbírka je plná fenomenálních sloganů, je tedy náležité psát o ní v superlativech. Jedinečný Paolo Řezník nešetří erupcemi, tentokrát ale průzračnějšími a méně vyzývajícími temné demony. Sloh jedna s hvězdičkou, grafická úprava čtyři mínus. K celkovému dojmu z knížky – v tomto případě bohužel – přispívá i to, jak knížka vypadá. Fyzická podoba této se opravdu nepovedla. **Pavel Řezníček:** *Mizející ve voliče* (*Dybbuk 2011*). Cvak.

Antonín Přidal,
překladatel a spisovatel

Pavel Kosatík: *České okamžiky* (Torst) Osmatřicet tak či onak bolavých bodů naší politické a kulturní historie, porůznu vybraných a zkoumaně komentovaných. Nezvyklé otázky, nečekané odpovědi, četba někdy až strhující. Přesto nutí čtenáře, aby přemýšlel i pochyboval. A chtěl vědět víc. **Henri Pourrat:** *O píšťalce a jiné příhody* (Petrkov). Francouzské povídačky a pohádky, které asi nejvíc vychutná dospělý. Jiří Reynek je z jazyka své matky převedl do češtiny tak neobyčejně a sugestivně, jako by to byla nějaká nová řeč. Kdo nezkusil, neuvěří.

Vlasta Reittererová
muzikoložka a hudební publicistka

Zajímá mě vždycky ta poslední kniha, kterou právě čtu. Nebo spíše knihy, mám zlovyk mít rozečteno neustále několik knih najednou. Nemohu tedy jmenovat jen jednu, bude jich několik: **Bernd Michel:** *Praha, město evropské avantgardy 1895–1928* (*Argo 2010*). Výtečná sonda do kulturní atmosféry vymezeného

období v oboru literatury a výtvarného umění. Škoda jen, že autor nezahrnul také dění v hudbě, přehled tehdejší avantgardy u nás je bez ní neúplný. **Frederic Morton: Rothschildové. Portrét jedné dynastie (Paseka 2011).** Vzestupy a pády několika generací rodiny finančníků, popsané s lehce ironickým nadhledem, pro F. Mortona typickým. Poučný obrázek v kontextu s praktikami dnešní doby. **Bertrand M. Patenaude: Trockij. Pád revolucionáře (Paseka 2011).** Další vzestupy a pády, analýza příběhu ideálů, které se zvrhly ve svůj opak. **Lucie Kostřbová: Mezi Vídní a Prahou (Academia 2011).** Pohled na českou a vídeňskou literární modernu na konci 19. století na příkladu vídeňské publicistiky, konkrétně časopisu Die Zeit, jehož spoluzakladatelem byl Hermann Bahr a do nějž přispívali Tomáš Masaryk, J. S. Machar, F. X. Šalda a další.

Jiří Trávniček
literární historik a teoretik

Wiesław Myśliwski: Traktát o louskání fazolí (Havran 2010, přel. Lenka Daňhelová, polsky 2006). V době, kdy se mi stále hůře a hůře začíná do současné prózy české i světové (namně však té první), se mi dostal do ruky objemný román, který je budován jako retrospektivní monolog bývalého muzikanta při jeho setkání s náhodným hostem. Přestože ta kniha nemá dějový tah a překvapivé zápletky, je jaksi podivně čtenářsky strhující. Tedy: přestože tu není poličeno na to, „jak to nakonec dopadne“, stále vás cosi puď číst dále a být zvědavý na další části. Osobní život se tu odvíjí s novodobou historií, do toho ještě probleskují historicky dálnější, vracejí se některé utkvělé motivy, kupříkladu

setkání s Mistrem, který vypravěče zasvětil do hry na saxofon. Probleskuje tu i nostalgie za nenávratně mizejícím světem vesnice. Kniha nesmírně zralá, jímavá... a nakonec i poučná.

Mojmír Vlašín
ekolog a komunální politik

V poslední době mne zaujala knížka *Svoboda v exilu* od **Tändzina Gjamccho (Občanské sdružení Lungta)**. Tato publikace je vlastně životopis 14. dalajlámy. Popisuje v ní útržkovitě svoje dětství, tak jak si je pamatuje, souvisleji pojednává o událostech od roku 1951, kdy

čínská armáda obsadila Tibet. Líčí zde, jak během nepokojů v Tibetu v roce 1959 odešel do indické Dharamsaly, kde přebývá dodnes. Na knížce mne zaujalo především to, že dalajláma, i když aktivně šíří buddhistické učení po celém světě, se považuje za svého druhu marxistu. Je zajímavé, jak s neskrývanými sympatiemi líčí původní úmysly čínských komunistů odstranit vykořisťování a nastolit sociálně spravedlivý režim. Bez zvilosti, avšak s hloubkou lítostí líčí, jak se tento snad původně poctivě zamýšlený záměr změnil v krvavou vyhlazovací válku proti tibetskému obyvatelstvu a jak pod pláštěm

pokroku jsou páchána ta největší zvěrstva. Takto se vlastně stává knížka nečekaně hlubokou obžalobou komunismu.

Líbila se mi autentická líčení tibetské přírody i stručné a přitom výstižné charakteristiky různých osob, se kterými se měl možnost osobně setkat: např. Mao, Nehru, Gándhíová a další. Dalajláma na závěr říká, že nikdy nebyl a nebude (už z titulu své funkce) členem žádné strany, ale že by volil ekologicky orientovanou politickou sílu, protože zachování životního prostředí považuje vedle svobody vyznání a názoru za nejdůležitější věc.

Jakou knihu k Vánocům?

No samozřejmě tu moji, neboť: **Njčkúúp kkléedc** je kniha úplně pro všechny. Mohou ji číst jak čtenáři, nečtenáři, ženy, muži i děti. Oblíbí si ji pravděpodobně milovníci kvalitní literatury, braku, popřípadě snobi, nebo cizojazyčné menšiny. Prolamuje hranici mezi čtenářem a analfabetem a jako první upozorňuje na postradatelnost spisovatele. Obsahuje tajná poselství, neboť spisovatel se přiznal, že sem tam upadal při psaní do transu. Kniha nepotřebuje překladatele, může se prodávat okamžitě po celém světě a tím pádem sblíží národy. Při čtení této knihy si uvědomíte velikost vesmíru a zároveň svou vlastní malíčnost. Uvědomil si to také spisovatel a napsal okamžitě báseň: *O DEŠTI – Odchrmlal si / prší / napadlo ho*. Knihkupci knihu milují, neboť nemusí kupujícím vysvětlovat, o čem je, a kupující knihu milují, protože je levná. Knihu lze používat i jako příručku pro logopedy, nebo optiky. Také se hodí jako dárek pro nepřijemného člena domácnosti, nebo turistu. A na závěr poznámka autora: Kniha Njčkúúp kkléedc nejenže vesmír vysvětluje, ona ho také tvoří... Ohlas prvního kritika: Bez Njčkúúp kkléedc by tady něco chybělo. Česká literatura si Njčkúúp kkléedc opravdu zaslouží. Ohlas druhého kritika: Určitě to není legrace, to by bylo veselejší. Ohlas třetího kritika: Kniha Njčkúúp kkléedc není zatížena žádným balastem, ani citovým, ani dobrodružným, ba ani vtipným.

Njčkúúp kkléedc, Druhé město 2011

Marian Palla

INZERCE

Hana a Petr Ulrychovi / Javory ADVENT

www.indiesrec.eu

Adventní koncerty sourozenců Ulrychových mají již dlouhou tradici. Jejich neopakovatelnou atmosféru zachycuje živá nahrávka z roku 2010, která je základem tohoto CD.

kat. č. MAM663-2

Markéta Irglová ANAR

www.indiesrec.eu

Anar znamená persky granátové jablko. První sólový projekt Markéty Irglové je až na jednu píseň výhradně její autorskou záležitostí. Po světově úspěšné spolupráci s Glenem Hansardem dokazuje mladá česká písničkářka, že má i sama co říci. Na albu hostuje iránská hudebnice Aida Shaghasemi.

kat. č. MAM660-2

Chceš zažít dobrodružství? Sbal se a jed'!

hory | kola | voda | lyže | pláže | poznání

- výpravy do hor • splouvání řek • na kole po celém světě • expedice do světadále
- adrenalinové zážitky • pohodové lyžování • snowboard, běžky, sjezdovky, skialp
- relax na plážích • dětské tábory a akce • gurmánské zájezdy
- muzicírování v termálech • a mnohem více na www.kudrna.cz

Slevy pro studenty

WOBCHUDEK.CZ

Internetový obchod s outdoorovým a cestovatelským vybavením, cyklo doplňky, mapami, průvodci... Nabízíme výhodné slevy na veškerý sortiment zboží pro držitele zákaznické karty Kudrna a možnost vyzvednutí objednaného zboží přímo u autobusu před odjezdem na zájezd s Kudrnou.
e-mail: info@wobchudek.cz • www.wobchudek.cz

KAMENNÝ WOBCHŮDEK V PODCHODU

Cestovatelská oáza plná turistického vybavení, map, cestopisů, zpěvníků, cédeček a vstupenek na kulturní i sportovní akce. Jsme napojeni na portály TICKET PRO, TICKETPORTAL, TICKETSTREAM, TICKETART i celosvětový EVENTIM a jsme i výdejním místem internetového obchodu Wobchudek.cz.

Brno, Nádražní 1 – odjezdový podchod hlavního nádraží ČD
Po–Pá 8–18 hod. • So 8–14 hod. • tel.: 608 925 393, 542 210 660 • e-mail: prodejna@wobchudek.cz

CK KUDRNA - pohodová i aktivní dovolená
Dornych 33 • 663 14 Brno • tel.: 542 216 764 • mob: 777 583 762 (777 KUDRNA) • kudrna@kudrna.cz
www.kudrna.cz